

ЛІТЕРАТУРА

1. Cortina M. The Humanism of Erich Fromm. *The Humanist Psychologist*. 2015. Vol. 43(1). P. 1–17.
2. Fromm E. *Man for Himself: An Inquiry into the Psychology of Ethics*. New York : Rinehart and Co., 1947. 254 p.
3. Funk R. Erich Fromm's Psychological Concept of Humanism. *The Humanist Psychologist*. 2025. Vol. 53.
4. Ryckman R. M. Fromm's Humanistic Psychoanalysis. *Theories of Personality* (4th ed.). Pacific Grove : Brooks/Cole Publishing Co., 1989. P. 117–135.
5. Johach H. Erich Fromm's Impact on Humanistic Psychology. In: R. Funk and N. McLaughlin (Eds.), *Towards a Human Science*. Giessen : Psychosozial-Verlag, 2015. P. 111–122.

Наталія МОРСЬКА

*Кандидат філософських наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
morska_nataliia@tnpu.edu.ua*

АКСІОЛОГІЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ПРАВОСВІДОМОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасна цивілізація переживає період глибокої ціннісної трансформації, зумовленої технологічними змінами, цифровізацією суспільних відносин, глобальною нестабільністю, збройними конфліктами та кризою традиційних світоглядних орієнтирів. Екзистенційні виклики торкаються не лише політичних чи економічних засад суспільного життя, а й фундаментальних основ людського існування – безпеки, свободи, гідності, відповідальності та сенсів. У таких умовах особливо актуальним є дослідження аксіологічної резильєнтності правосвідомості, оскільки саме ціннісне сприйняття права забезпечує стійкість правового порядку навіть тоді, коли зовнішні гарантії піддаються серйозним випробуванням.

Правосвідомість є однією з важливих форм суспільної свідомості, що відображає ставлення особистості та суспільства до права, держави, справедливості та правових цінностей. Її сутнісне визначення значно ширше за знання законодавства чи оцінку діяльності суспільних інститутів. В аксіологічному вимірі правосвідомість є особливою формою духовно-практичного освоєння правової реальності, в якій юридичні норми набувають ціннісного осмислення через категорії свободи, гідності, справедливості, відповідальності та загального блага.

Аксіологічний підхід дозволяє розглядати право не як сукупність формальних розпоряджень, а як вираз соціально визнаних цінностей. Як зазначав Густав Радбрух, право втрачає власну сутність, якщо перестає служити ідеї справедливості. Після трагічних подій XX століття його концепція набула особливої актуальності, оскільки показала обмеженість юридичного позитивізму в ситуаціях, коли закон набуває суперечності з фундаментальними моральними принципами. Сучасні екзистенційні виклики знову підтверджують необхідність з'єднання юридичних норм з ціннісними основами та моральними принципами. Макс Шелер розглядав цінності як об'єктивні духовні сутності, що існують незалежно від суб'єктивних бажань людини. Людина не створює цінності довільно, а відкриває їх у процесі духовного досвіду та особистісного розвитку. Такий підхід дозволяє пояснити стійкість у періоди глибоких соціальних потрясінь базових людських і водночас правових цінностей – гідності, свободи, справедливості, милосердя та солідарності.

Розвиваючи ідеї аксіологічної філософії, Микола Гартман наголошував на ієрархічному характері цінностей. Вищі духовні цінності не скасовують біологічних чи соціальних потреб людини, однак саме вони визначають напрямок суспільного розвитку. В умовах війни особливо виразно проявляється зіткнення різних рівнів цінностей: прагнення зберегти життя поєднується з необхідністю захищати свободу, гідність особистості та незалежність держави. Правосвідомість стає простором внутрішнього вибору між утилітарними інтересами та вищими морально-правовими принципами.

Екзистенційна філософія значно розширює розуміння природи правосвідомості. Карл Ясперс пов'язував справжнє існування людини з переживанням «межових ситуацій», які зумовлює війна, – страждання, почуття провини, смерть. Саме за подібних обставин розкривається здатність особистості приймати відповідальні рішення, не перекладаючи відповідальність на інших. У такому контексті правосвідомість виступає не так знанням закону, скільки внутрішньою готовністю діяти відповідно до вимог справедливості в умовах крайньої невизначеності. Співзвучними є ідеї Віктора Франкла, який переконливо показав, що навіть у найтрагічніших обставинах людина зберігає свободу вибору власного ставлення до того, що відбувається. Екзистенційна свобода стає внутрішньою підставою моральної відповідальності. Правосвідомість не формується виключно за допомогою правових знань, а вимагає розвитку особистості, здатної сприймати право як цінність, а не лише як систему обов'язкових норм.

Сучасна Україна є прикладом того, як екзистенційні виклики трансформують зміст суспільної правосвідомості. Повномасштабна війна суттєво посилила значення таких правових цінностей, як людська гідність,

свобода, незалежність держави, верховенство права та міжнародна солідарність. У суспільній думці право все частіше сприймається не як інструмент державного примусу, а як універсальний механізм захисту особистості та цивілізаційних цінностей. Саме тому зростає роль міжнародного гуманітарного права, конституційних гарантій прав людини та інституцій демократичного контролю.

Водночас цифровізація суспільних відносин створює якісно нові виклики правосвідомості. Штучний інтелект, алгоритмічне управління, цифровий контроль, поширення дезінформації актуалізують питання про межі допустимого втручання технологій у сферу людської свободи. Виникає необхідність формування нової правової культури, що базується на принципах цифрової етики, прозорості алгоритмів, захисту персональних даних та збереження автономії особистості. Правосвідомість поступово стає простором оцінки як юридичної законності, а й гуманістичної прийнятності технологічних рішень.

Разом з тим, сучасні екзистенційні виклики дозволяють говорити про формування нової якості правосвідомості, яку доцільно визначити як аксіологічну резильєнтність правосвідомості. Під цим поняттям слід розуміти здатність особистості та суспільства зберігати відданість фундаментальним правовим цінностям незалежно від інтенсивності зовнішніх кризових впливів. На відміну від формального дотримання правових норм, аксіологічна резильєнтність передбачає внутрішню стійкість ціннісних орієнтирів, завдяки якій гідність людини, свобода, справедливість, відповідальність і верховенство права зберігають своє регулятивне значення навіть в умовах війни, соціальної нестабільності, інформаційних маніпуляцій та технологічної неохоронності.

Аксіологічна резильєнтність правосвідомості проявляється насамперед у спроможності особистості приймати відповідальні правові рішення у ситуаціях морального вибору, коли зовнішні обставини спонукають відмовитися від гуманістичних принципів. Саме в подібних умовах стає очевидним, що справжня ефективність права визначається не так силою державного примусу, як внутрішнім визнанням цінності права як форми захисту людської гідності. Тобто стійкість демократичного правопорядку великою мірою залежить від можливості суспільства зберігати ціннісне ядро правосвідомості незалежно від характеру зовнішніх загроз.

З філософсько-правової точки зору аксіологічна резильєнтність виступає інтегративною характеристикою зрілої правосвідомості, поєднуючи когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Вона забезпечує наступність правової культури, сприяє зміцненню суспільної довіри та формує здатність суспільства протистояти процесам дегуманізації, правового нігілізму

та ціннісної дезорієнтації. Важливого значення набуває комунікативний вимір права, розроблений Юргеном Габермасом. Легітимність правових норм визначається державним визнанням і громадською згодою, досягненим у вигляді відкритого раціонального діалогу. В умовах соціальних криз саме довіра, взаємне визнання та громадська солідарність стають факторами стійкості правової держави. Аксіологічний вимір правосвідомості включає здатність особистості сприймати право як результат спільної відповідальності за майбутнє суспільства.

Отже, сучасні екзистенційні виклики актуалізують необхідність переосмислення правосвідомості насамперед як ціннісного феномену, сутність якої визначається не лише знанням права чи розумінням юридичних процедур, а й внутрішнім визнанням універсальних правових цінностей – людської гідності, свободи, справедливості, відповідальності та солідарності. Саме ці цінності забезпечують легітимність права та його здатність виконувати гуманістичну функцію в умовах суспільних криз. У цьому контексті перспективним представляється використання у філософсько-правовому дискурсі категорії «аксіологічна резильєнтність правосвідомості», під якою пропонується розуміти здатність особистості та суспільства зберігати відданість фундаментальним правовим цінностям незалежно від характеру та інтенсивності екзистенційних загроз. Така резильєнтність є необхідною умовою стійкості демократичного правопорядку, розвитку громадянського суспільства та зміцнення довіри до правових інститутів в умовах сучасної глобальної невизначеності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Radbruch G. *Rechtsphilosophie*. 2. Aufl. Hrsg. von Ralf Dreier und Stanley L. Paulson. Heidelberg : C. F. Müller, 2003. 216 S.
2. Scheler M. *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik : Neuer Versuch der Grundlegung eines ethischen Personalismus*. 6. durchgesehene Aufl. Bern : Francke, 1980. 659 S.
3. Hartmann N. *Ethik*. 4. Aufl. Berlin : Walter de Gruyter, 1962. 698 S.
4. Jaspers K. *Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*. München : Piper, 1949. 288 S.
5. Frankl V. E. *Ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager*. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1977. 127 S.